

GREGOR GATSCHER-RIEDL

FIUME ÉS AZ OSZTRÁK-MAGYAR RIVIÉRA

A MONARCHIA NAGYVILÁGI FÜRDŐKULTÚRÁJA ABBÁZIA ÉS CIRKVENICA KÖZÖTT

Biarritz, Cannes vagy Antibes neve összefonódik a ragyogóan kék tengerrel és a nagyvilágian elbűvölő tengerparti életmóddal: csodálatos tájak pompás klímával, a kényelmes és gondtalan lét kulisszái a századvégi, szabadidejét töltő nyári ruhás, szalmakalapos és vászonöltönyös osztálynak. Az Osztrák-Magyar Monarchia területén megtalálható fehér sziklák, illatozó babérodók és mediterrán ciprusfák a Duna felől néhány óra vonatúttal elérhetőek voltak. A császári és királyi Adria-tenger partján a 19. század utolsó negyedében kialakított bécsi „szélhámosság” és magyar báj hatása mind a mai napig megfigyelhető.

A Habsburgok a 14. században Közép-Európától az Adria felé kezdtek terjeszkedni, ugyanakkor a tenger megközelíthetősége a „Dunai Monarchiában”, a szárazföldi vizeiről ismert kb. 60 millió lakossal bíró többnemzetiségű államban évszázadokon át alárendelt szerepet játszott. Először a Velencei Köztársaság bukása következtében váltotta fel a kétféjű sas a szárnyas országlánt a keleti Adria-tenger partja mentén. Később mindkét kikötőváros, Triest és Fiume is az osztrákok kulcsfontosságú helyévé vált.

A Habsburgok útja a tengerparthoz

1382-ben Triest Habsburg befolyási területté vált¹, Fiume pedig a késő középkorban Isztria egyes részeivel együtt Duino urainak, Aquileia pátriárkái megbízottjainak uralma alatt állt. Az ő kihalásuk után ezek a területek a Wallsee-i grófokhoz kerültek. 1471-ben III. Frigyes német császár a Fiumara/Recsinába torkolló területet saját uralkodóházára bízta.² Később Triestet VI. Károly császár kivonta az osztrák vámterület alól és 1719. március 18-án szabadkikötővé nyilvánította. Az ehhez kapcsolódó adminisztratív és adózási

¹ THALLER, Anja: Graz 1382 – Ein Wendepunkt der Triestiner Geschichte?, *Historisches Jahrbuch der Stadt Graz*, Bd. 38/39, 2009, 191–221. p.

² *Topographie von Fiume und Umgebung vom naturwissenschaftlichen, historisch-statistischen und sanitären Standpunkte. Gedenkgabe für die XIV. Versammlung ungarischer Ärzte und Naturforscher*, Wien 1869, 151. p., Isztriáról L.: IVETIC, Egídio: *L'Istria moderna 1500–1797. Una regione confine*, Nordest, Nuova Serie 88, Sommacampagna, 2010, 15–61. p.

megkötések minimumra csökkentése az erős gazdasági fejlődés és a tengeri kereskedelmi irányultság alapjává kellett váljon.

Károly lánya, Mária Terézia uralkodása alatt, 1776-tól 1779-ig Horvátország átmenetileg annektálta Fiumét, mint *corpus separatum* és a fiumei patriciusok határozott tiltakozását követően a Szent Korona felségjoga alá helyezte. Az osztrák–magyar kiegyezést követően is fenntartották ezt a különleges és eltérően értelmezett státuszt, és a belső autonómiával kapcsolatos magasfokú ellenszegülések ellenére megtartották a magyar vezetés által kinevezett kormányzót is.³

Ezzel Trieszthez hasonlóan Fiumében is szabaddá vált az út a nagy befektetések előtt annak érdekében, hogy az Adrián tengeri kereskedelmi központ épüljön ki. Ebben jelentős szerepet játszott az európai vasúthálózat kiépítése, mely mindkét város esetében a királyi-császári kiváltsággal rendelkező *Déli Vasút Társaság*on keresztül zajlott, amely Béccsel és Budapesttel ellentétes irányban biztosította a tenger vonattal való elérését.⁴ A várostervezés és a tengeri infrastruktúra a két kikötőváros között láthatóan egyfajta versengést eredményezett, mely a Dunai Monarchia mindkét metropoliszára is átterjedt.⁵

Az osztrák–magyar riviéra számára Fiume jelentette az összekötő pontot. Az északi Abbáziától a déli Cirkvenicáig pontosan 50 kilométer hosszú a Kvarner-öböl menti part, ahol a hagyomány szerint Közép-Európa a lábujját a vízbe mártotta. Ezenfelül a sziklacsúcsokról meg lehetett figyelni, ahogyan Amerika kikötőivel kapcsolatot teremtett a két kikötőbe közlekedő Austro-Americana és Cunard vállalat.⁶ 1913 után a Magyar Keleti Tengerhajózási Rt. ráadásul rendszeresen közlekedett Ausztráliába is.⁷

Ennek megfelelően a szabadságukat töltők is sokszínű társaság voltak, akik nem utolsósorban egészségügyi okokból utaztak az Adriai tengerpartra. Leopold Schrötter von Kristelli (1837–1908) a „bécsi egészségügyi iskola” képviselője és a gégegészet alapítója nem fáradt bele abba, hogy a légúti megbe-

³ TECHET Péter: Verzahnung kirchen- und nationalpolitischer Frontlinien in Fiume/Rijeka: ‚Liberale’ Ungarn und Italiener zur Zeit des ungarischen ‚Kulturkampfes’ (1894/95), In: BACHINGER, Bernhard – DORNIK, Wolfram – LEHNSTAEDT, Stephan (szerk.): *Österreich-Ungarns imperiale Herausforderungen. Nationalismen und Rivalitäten im Habsburgerreich um 1900*, Schriften aus der Max Weber-Stiftung 2, Göttingen, 2019 295–312. p.

⁴ GÜRTLICH, Gerhard H.: Die k. k. priv. Südbahn-Gesellschaft. Ein Imperium auf tönernen Beinen, In: ARTL, Gerhard – GRÖGER, Roman-Hans – GÜRTLICH, Gerhard H. (Hg.): *Zug um Zug. 160 Jahre Südbahn Wien-Triest*, Wien, 2018, 193–206. p., 194. p.

⁵ Fiume fejlődésével kapcsolatban L.: PELLE M Márton – ZSIGMOND Gábor: *A Fiumei Magyar Kereskedelmi Tengerészet Története (1868–1918). The Hungarian Maritime Trade History of Fiume (1868–1918)*, Szülőföld Könyvkiadó Kft., Pécs, 2018.

⁶ GATSCHER-RIEDL, Gregor: *Rot-Weiß-Rot über den Atlantik. Die Geschichte der Reederei Austro-Americana aus Triest*, Berndorf, 2019.

⁷ L.: PELLE M Márton: Magyar Keleti Tengerhajózási Részvénytársaság története és forgalma 1898–1913 között, In: *IDK 2015. IV. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia, 2015. május 14–15.*, Pécs 2015.

tegedések esetében a „hullámverés sós fuvallatának” pozitív hatását hangsúlyozza, mégpedig abban az időszakban, amikor egész Európa a mindenütt jelen lévő tuberkulózisban szenvedett, melyet „bécsi betegségnek” is neveztek.

Bizonyítékként szolgált egy Karlovy Vary-i orvos és terapeuta, Enoch Heinrich Kisch (1841–1918) is. A „száguldó riporter” Egon Erwin Kisch (1885–1948) távoli nagybátyja ugyanilyen ékesszólónak bizonyult és a következőket hangsúlyozta: „Az üdítő tengeri levegő élvezete, a táj színes változatosságának és szépségének látványa, ösztönözve a kellemesen könnyed testmozgást olyan meghatározó tényezők, amelyek a rendkívül fáradt és kimerült emberekre előnyösen hatnak”⁸.

Abbázia gyógyüdüdőhely, mint a Déli Vasúttársaság projektje

Abbázia, mint az osztrák riviéra turisztikai központként való fejlődésének gazdasági alkotóelemei a Déli Vasút Társaság és annak mindenható és tetterekész vezérigazgatója, Julius Schüller (1832–1894) kezében összpontosultak. Az elzászi születésű Schüller 1855-ben költözött Ausztriába és eleinte a városi vasúttársaságnak dolgozott. Ezt követően, 1861-ben a Déli Vasút főfelügyelőjévé választották. Négy évvel később változás állt be a vezetésben és 1869-ben a kereskedelmi részleg igazgatója, majd 1871-ben a szállítási részleg ügyvezető igazgatója lett, ahol díjszabási szakértőként tevékenykedett, mivel virtuóz módon megértette a kis léptékűen megszervezett szállítmányozási ágazat és feltételek kezelését és az azzal kapcsolatos tárgyalást, illetve azt is, hogyan lehet ezeket közvetlenül egymás ellen kijátszani.

Mivel elődje a Rotschild család, mint többségi tulajdonos bizalmát az önkényes és veszteséges spekulációk miatt végleg elvesztette, az akkori vezérigazgató-helyettes Schüllert a vállalkozás élére nevezték ki. Ehhez kapcsolódott az az elvárás is, hogy talpra kell állítani a pénzügyi nehézségekben lévő vasútvállalatot.

A saját érdekeit képviselő, menedzseri adottságokkal megáldott Schüllernek sikerült úgy vezetnie a céget, hogy a hatalmas és nehéz helyzetben lévő Déli Vasút ismét jól működővé váljon. Désirée Vasko-Juhász turisztikai történész szerint a stabilizálódás sikerének kulcsa abban rejlett, hogy „Schüller Ausztriában elsőként ismerte fel a »szabadidő«, mint gazdasági tényező magas értékét és bevezette a turizmusmarketinget.”⁹ Schüller a vasúti társaságból egy sokoldalú turisztikai szolgáltatót épített ki, amely hoteleiben utazási csomagokat biztosított, mindezt természetesen magas árkategóriában és

⁸ KISCH, E. Heinrich: Einige Worte über Abbazia als Erholungsort, *Reise und Sport*, 9. Jg. Heft 6, 1909, 188. p.

⁹ VASKO-JUHÁSZ, Désirée: *Kvarner Palace. Ein k.u.k. Palasthotel an der Adria*, Böhlau, Wien, 2020, 57. p.

exkluzív helyszíneken, mint például a svájci példaképek által inspirált Déli Vasút hotelei (Südbahn-Hotels) Semmeringben vagy Toblachban (Dobbiaco, Olaszország). Schüler koncepciója rendkívül hatékonynak bizonyult Abbázia gyógyüdülőhelyeinek fejlődése szempontjából.¹⁰

1. fotó

Julius Schüler (1832–1894)

Forrás: Arcképcsarnok, Osztrák Nemzeti Könyvtár képtárház, Bécs.

1420 körül a Wallsee-i főurak egy kolostornak adományozták az Isztria forgalmától távol eső keleti parti Monte Maggiore (Učka) lejtőjét.¹¹ Egy 1449. május 8-i oklevélben Giacomo, a Szent Jakab kolostor apátja megemlékezik elődeiről, a Radmannokról. A kis szerzetesrend házát különösen veszélyez-

¹⁰ Áttekintésként L.: GOTTSMANN, Andreas: Die Entwicklung Abbazias zum Kurort, In: JORDAN, Peter – PERSIC, Milena (szerk.): *Österreich und der Tourismus von Opatija (Abbazia) vor dem Ersten Weltkrieg und zur Mitte der 1990er Jahre*, Wiener Osteuropa Studien 8, Frankfurt/Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien, 1998, 85–162. p.; SACHSLENER, Johannes: *Abbazia – k. u. k. Sehnsuchtsort an der Adria*, Berndorf, 2016.

¹¹ BAUM, Wilhelm: Die Geschichte der Abtei Rosazzo im Mittelalter, In: TAVANO, Sergio – BERGAMINI, Giuseppe – CAVAZZA, Silvano (szerk.): *Aquileia e il suo Patriarcato. Atti del Convegno internazionale di studio*, 1999. október 21–23., Pubblicazioni della Deputazione di storia patria per il Friuli 29, Udine, 2000, 355–365. p.

tették az uszkókok, oszmánok és velenceiek betörései. Az apátsági templom folyamatosan megszakított felépítése csak 1506-ban, Simon apát alatt fejeződhetett be. A következő évben I. Miksa német-római császár, aki apja halála után a Wallsee-i örökséget is magáénak tudta, az apátságot írónakának, Luca de Renaldinak adományozta. Utódja, Giovanni Beccharich került utolsó apátként kinevezésre, majd a szerzetesrend háza a 16. század második negyedében másokhoz került át.¹²

2. kép

*Balra a Szent Jakab Apátság, melyről Abbázia a nevét vette,
Jobbra az első szálloda, a Quarnero*

Forrás: Képeslap 1914-ből, Osztrák Nemzeti Könyvtár, Bécs.

Az épület sokáig üresen állt, majd ezt követően 1560-ban Ágoston-rendi szerzetesek viselték gondját, később a jezsuiták, pálosok és a fiumei káptalan kanonokjai, akik elsőként figyeltek fel az ingatlan által biztosított kikapcsolódási lehetőségek értékére a zöld tengeri öbölnél. Nyári rezidenciájuk azonban a 18. század közepén ismét a jezsuiták kezébe került, akik a szerzetesrend 1773-ban történő megszüntetéséig foglalták azt el. Ezt követően a Szent Jakabbal összekötött földesúri hatalmat és a kolostor körüli kistelepülés feletti jogot az állam magához vonta.

¹² GATSCHER-RIEDL, Gregor: *k. u. k. Sehnsuchtsort Istrien. Mediterraner Mikrokosmos zwischen Muggia und Abbazia*, Berndorf, 2020, 271. p.

Az elhagyatott kolostorcellától a tengeri kilátással rendelkező szállodai lakosztályig

Ezzel a partszakasz története ismét a végéhez közeledett volna, ha a fiumei jómódú fakereskedő és a hercegi-pármai konzulátus ügynöke, Paolo Igino Scarpa lovag 1840-ben nem vásárolta volna meg 700 forintért. Az ingatlan megszerzését mindenekelőtt valószínűleg a sűrű, a tengerig illatozó babérerdők ösztönözték. Azonban Scarpa megváltoztatva terveit, 1844-ben az egyik kis földnyelven a késői biedermeier stílusú „Villa Angiolina” vidéki lakot építtette ki, melyet elhunyt feleségéről nevezett el. Az özvegy később az üzletet fiára, Paolora hagyta, aki a parkkal és tengeri kilátással rendelkező villát gazdasági tevékenységek központjává tette. Sógora, Karl Ludwig von Bruck, a trieszti osztrák Lloyd alapítója és későbbi miniszter 1860-ban ellátogatott a villába, valamint hozzá hasonlóan Savoyai Mária Anna, V. Ferdinánd osztrák császár felesége, a horvát Josip Jelačić bán vagy Heinrich Noë író is, akinek sokat olvasott úti kritikái és leírásai számos reklámot biztosítottak a hely számára.

Paolo Scarpa apjához hasonlóan szintén jó üzletember volt és 1869-ben egy szanatóriumot építtetett, Noë pedig leírásaiban ismertette és kézzelfoghatóvá tette Abbázia éghajlati előnyeit. A partot észak felől a Monte Maggiore hegyvonulata védte, ezáltal kora tavasztól késő ősziig megőrizve a mediterrán éghajlatot.

Itt képzelte el Schüller egy „osztrák Brightont”, és hasonlóan az angol tengeri fürdőhöz, vasúttársaságát nemcsak a pihenni vágyók szállítására akarta használni, hanem a hotelek és az üdülési helyek közötti működést is biztosítani szerette volna. Vállalkozásának értékteremtése az adott részleg ajtajától indult és a hotelszoba ajtaja mögött ért véget. A Déli Vasút ingatlanbirodalmának alapköve a „Villa Angiolina” volt 12 hektáros parkjával, amelyet 1882. július 18-án Chorinsky gróf megvásárolt, további, látszólag válogatás nélkül megszerzett tengerparti területtel együtt.

Franz Wilhelmnek, a vasúttársaság építésének rajztabláján többnyire hotelek, gyógyászati berendezések, melegvizes medencék és sétányok jöttek létre, mint például a Lungomare az örökzöld babérerdők, ciprusok és mélykék tenger között. 1884-ben a szőlőskertek helyén mindössze kilenc hónap alatt épült fel az egyik első hotelként a Földközi-tenger keleti részén a pazár „Grand Hotel Quarnero” (Kvarner), amelyet egy évre rá már ki kellett bővíteni a „Stefánia Királyi Hercegnő” testvérházzal, melynek megnyitóján a névadó férjével, Rudolf trónörökössel együtt vett részt. 1889-ben Abbázia hivatalosan is éghajlati gyógyüdüléshellyé lett kinevezve. Ezt követően még gyorsabban fejlődött a település: 1890-ben a „Quarnero”-t kibővítették a „Villa Amaliá”-val, ahol a német császári pár, II. Vilmos és Augusztia Viktória vagy Isadora Duncan táncosnő is megszálltak. Ezután további luxushotelek következtek: 1891-ben a „Bellevue”, 1906-ban a „Bristol” és 1908-ban a „Pa-

lace”, valamint a Déli Vasút Társaság egy projektje.¹³ A hotelek több eltérő kategóriájú szállást kínáltak, amivel kapcsolatban 1908-ban az eltérő árpolitikát a tehetős német vendégek igényeivel magyarázták: „A németek jelentős része irigység nélkül elmegy az elsőosztályú hotelek mellett, melyek éttermei és szalonjai nem érdeklik őket, mivel a felkínált luxust sem nem igénylik, sem megfizetni nem tudják. Mindemellett az előkelő hotelek bölcs vezetői nem mulasztották el azt, hogy az utasoknak szánt szobák egy részét olyan olcsó áron szabják meg, hogy a középosztályból érkező utazók is megengedhették maguknak azt a luxust, hogy előkelő hotelben szálljanak meg.”¹⁴

A vasúttársaság a villaépítésben szerzett gyakorlat eredményeképpen olyan gyorsan fejlődött, hogy mai kifejezéssel élve maga is „ingatlanfejlesztőként” működött.¹⁵ Azokon a területeken, melyeket nem a hotelek számára használtak fel, a társaság aktívan bekapcsolódott az építkezési spekulációkba azáltal, hogy villákat és társasházakat épített, melyeket ezután kulcsrakészen eladott a jómódú érdeklődők, többek között Ferenc József részére, aki Katharina Schrott részére titokban egy épületet vásárolt.

Annak érdekében, hogy a luxusszállások kihasználtságát biztosítani tudják, a vasúttársaság 1901 nyarán a Bécs–Abbázia közötti vonalon Fiume végállomással naponta kilenc közvetlen kocsit, köztük egy hálókocsit indított, melyeknél a menetidő Bécsig 12–13 órát, míg Grazig 8 órát tett ki. Berlinből Nobelbadot 27 óra alatt lehetett elérni, illetve az oroszországi Szentpétervárról érkező vendégek 55 órás utat tudhattak maguk mögött. A Bécsből induló csatlakozás naponta egyszer indult Pólába és négyszer közlekedett Budapest és Trieszt között. A különösen siető vendégek Trieszttől háromórás autóúttal képesek voltak elérni Abbáziát.

Abbázia jótékony és gyógyító éghajlata természetesen éppoly kevésbé tette lehetővé Schüller egészségi romlásának feltartóztatását, mint barátsága a gyógyüdülőhely fejlesztésében tevékenykedő Theodor Billroth-tal (1829–1894). Az egyik korabeli újság által már 1893 telén „erős influenzaként” emlegetett betegség az ágyhoz kötötte, így aztán „az orvostudományra való ráfordítások ellenére”¹⁶ többé nem tudott visszatérni a vállalat élére, ahol Alexander Ritter von Egger, először csak ideiglenesen, átvette feladatait. 1894 májusában állapota gyorsan romlott és május 29-én délelőtt Schüller mödlingi villájában elhunyt.

¹³ FASSBENDER, Eugen: Die österreichische Riviera in baulicher Hinsicht, *Zeitschrift des österreichischen Ingenieur- und Architektenvereins*, 60, 1908, 449–452. p.

¹⁴ GATSCHER-RIEDL: *k. u. k. Sehnsuchtsort Istrien...*, 277. p.

¹⁵ VASKO-JUHÁSZ, Désirée: Komfort und Kapital. Die Südbahn und ihre Abbazia-Hotels, In: RAPP, Christian – RAPP-WINBERGER, Nadia (szerk.): *Österreichische Riviera*. Wien entdeckt das Meer, 393. Sonderausstellung des Wien Museums, 2013. november 14. – 2014. március 30., Bécs, 66–75. p.

¹⁶ *Neue Freie Presse*, 1894. május 30., 6. p.

Hamar megmutatkozott, hogy Schüler utódai nem osztották az ő világnézetét. 1898-ban az abbáziai hotel- és gyógyközpontot bérbe adták a Nemzetközi Hálókocsi Társaságnak (*Compagnie Internationale des Wagons-Lits et des Grands Express Européens*), a Grand Hotel láncokat és a luxusvonatokat, mint például az Orient-Expresst, működtető vállalatnak.

A Belle-Époque gyógyüdülőhelyeinek sajátosságai közé tartozott, hogy a színlelt, világtól való távollét és a természetközelség ellenére a városi élet által kínált áldásokat sem akarta feladni.

A vonatok napi szinten különböző süteményeket, friss gyümölcsöket és csemegéket, valamint a fővárosokból újságokat is szállítottak, és a Déli Vasút-társaság hotelei a bécsi Ringstraßehez voltak mérhetőek építészetükben. Máiig található – a jugoszláv turizmusépítéssel egyes nagyobb gyöngyszemeitől eltekintve – ilyen villák és hotelek a Lungomare mentén Volosko és Lovran között.

Napjaink turisztikai gazdaságánál az áldás és átok nosztalgikus alkotóeleme egyszerre jelenik meg, és még erőszakosabb befektetéseket igényel annak érdekében, hogy a nagyvonalúan méretezett palotákat energetikai szempontból modernizálják. Azonban sokak számára az arany, az árkádok és a márványteraszok nem bizonyultak elegendőnek: „Ez egy koszos szláv városka egyetlen utcával, ami folyton bűzlik és ahol eső után gumicsizma nélkül nem lehet áthaladni”, ahogyan azt 1895-ben Anton Csehov boldogtalanul szerelmes orosz földbirtokosa, Ivan Iljics nyaralása alkalmával mondta.¹⁷ II. Vilmos német császár, illetve számos további ismert személy nem volt ennyire érzékeny és az egész nyáron a bécsi udvari közegben sürgött-forgott, kibővülve a gazdasági, művészeti és ipari, valamint nemzetközi körökkel. Az osztrák-magyar szeszélyes uralkodó Erzsébet (1837–1898), aki a voloskoi Minach Villában gyakran meglátogatta jóbarátját, a halállal küzdő magyar gróft és korábbi miniszterelnököt, Andrássy Gyulát (1823–1890), Abbáziában egyáltalán nem érezte jól magát, miközben kritikája alapvetően a gyógyüdülő lényegére irányult: „Abbázia közelében ugyanazokkal az emberekkel találkozunk, mint otthon Bécsben.”¹⁸

Kirándulások a magyar-horvát termeszökökkel

Fiumében különböző szabadidős és szórakozási lehetőségek álltak rendelkezésre, ami a szikrázóan fehér magyar-horvát, félóránként közlekedő helyi gő-

¹⁷ Vö.: GATSCHER-RIEDL, Gregor: Hauptstadt der österreichisch-ungarischen Riviera. Rijeka und das Erbe der mondänen Badekultur der Monarchie, *Kulturkorrespondenz östliches Europa*, Nr. 1418, September/2020, 16. p.

¹⁸ Idézi: GATSCHER-RIEDL: *k. u. k. Sehnsuchtsort Istrien...*, 277. p.

zönsnek köszönhetően össze volt kötve a nyári üdülőhelyekkel.¹⁹ A társaság a „szalongozósok” mellett, melyek plüssfotelekkel és tikfabeborítással voltak felszerelve, a Kvarner-öböl szigetvilágához kirándulásokat is felkínált. Ezek közül különösen közkedvelt cél volt a Lussin-sziget vagy a Brioni magánsziget-csoport, ahol az egykori acéliparos Paul Kupelwieser egy exkluzív rejtékelyet épített ki, ahol a Szarajevóban lelőtt trónörökös, Ferenc Ferdinánd (1863–1914) családjával pihenni szokott. A látogatók közé tartozott II. Vilmos német császár is, aki azonban nem hotelszobában, hanem saját rezidenciáján aludt.

3. kép

A Magyar-Horvát Tengeri Gőzhajózási Rt. Abbázia nevű szalongozóse utasokat szállít az osztrák-magyar Riviérán

Forrás: Képeslap 1914-ből, Osztrák Nemzeti Könyvtár, Bécs.

Az Osztrák-Magyar Monarchia valójában két országrészből állt, melyeket a Habsburg uralkodók személye, illetve egyes központilag irányított ügyek, mint a védelem- és külpolitika kötöttek össze. Mindkét birodalmi részen magasszintű politikai önrendelkezés, illetve az ennek megfelelő versengés volt megfigyelhető. Abbázia és a környék tengeri fürdői és szigetei az osztrák ál-

¹⁹ Az 1891–1892-ben a több előd társaság összeolvadásával létrejött tengerparti járattal kapcsolatos vállalkozás 47 hajóval, számszerűleg a magyar tengerészet legnagyobb hajóparkjával működött. L.: GATSCHER-RIEDL, Gregor: *Dampfer unter dem Doppeladler. Handelsschiffe und Reedereien in der Habsburgermonarchie*, Berndorf, 2022, 281–304. p.

lam területéhez tartoztak, míg a többi, déli irányban elhelyezkedő tengerpartot a Magyar Monarchia felügyelte.

József főherceg és Klotild főhercegné Cirkvenicában

Budapesten a lezajló tekintélyes deviza- és idegenforgami fellendülést bizalmatlansággal követték, anélkül, hogy ez jelentősebb tevékenységeket eredményezett volna. Az idegenforgalmi indítólövést Habsburg–Lotharingiai József Károly főherceg (1833–1905) adta. Michaela Lindinger úgy mutatja be őt, mint aki „egyike a legkiemelkedőbb, legsokoldalúbb műveltséggel rendelkező nemeseknek”, aki állomásozása alatt Padovában orvostudományt tanult.²⁰ Günter Fuhrmann II. Lipót magyar király unokájáról, aki 1864-ben feleségül vette Szász–Coburg–Koháry Klotild hercegnőt a következőket írta: „József Károly herceg az 1867-es osztrák-magyar kiegyezést követően nagy szerephez jutott. A Náadori intézmény nem állt helyre, azonban ő és felesége Klotild *de facto* átvették Ferenc József helyettesítői szerepét és sok hivatalos eseményen képviselték őt.”²¹

4. kép

Károly József főherceg (1833-1905)

Forrás: A budapesti Koller Udvari Stúdió fotója, Wiener Bilder, 11.01.1905.

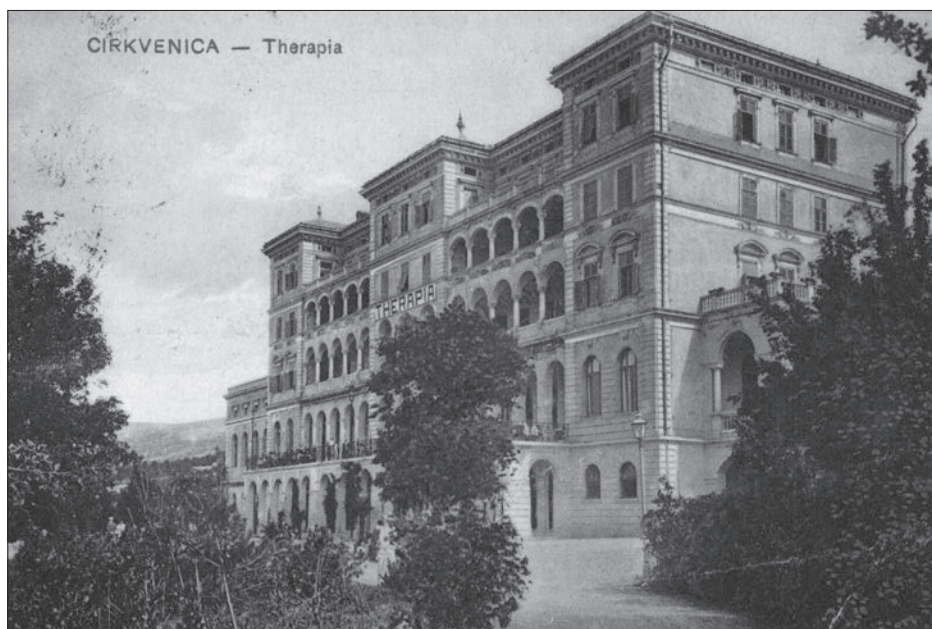
²⁰ LINDIGER, Michaela: Auf Abwegen. Habsburger am Mittelmeer, In: RAPP–RAPP–WIMBERGER: *i.m.*, 52. p.

²¹ FUHRMANN, Günter: *Haus der Könige. Das Wiener Palais Coburg. Throne, Triumphe, Tragödien*, Bécs, 2018, 129. p.

Az önfejű és magyarbarát Habsburg Budapest mellett, Alcsúton élt. 1888-ban Cirkvenicában nyitotta meg a látogatók számára az első fürdőt. A tudományos tapasztalat hatékony módon itt is idegenforgalmi szolgáltatásként volt meghatározva: a grazi tudós Johannes Frischauf (1837–1924) felismerte a tengeri fürdők előnyeit: sekély tengerfenék, finom homokos strand, előnyös éghajlat.²² Frischauf rövid idő alatt megszerezte a tenger melletti birtokokat és felépíttette a „Klotild főhercegné” hotelt. Nem sokkal ezután következett a neoreneszánsz stílusban megépített „József főherceg” hotel, amelyből egy bizonyos idő után a „Therapia” gyógy-szanatórium, majd a ma példásan felújított „Kvarner Palace” gyógyüdülő lett. Ekkortól kezdve a magyar mágnások és a budapesti felsőosztály hazafias lelkiismeretfurdalás nélkül tudott a tengerrel nyaralni és emellett még támogatták is a hazai gazdaságot, 1906-tól a hivatalosan klimatikus gyógyüdülőhelyként elismert védjeggyel.

5. kép

A cirkvenicai Therapia gyógyszálló

Forrás: Képeslap 1910-ből, Osztrák Nemzeti Könyvtár, Bécs.

Azonban jogtalanul járunk el, amikor József Károly főherceget egy számító üzletemberré fokozzuk le, hiszen ő sokkal inkább emberbarát, lelkes tűzoltó, és produktív nyelvtudós és etnológus volt, aki különösen a romák és sintik

²² VASKO-JUHÁSZ: *Kvarner Palace...*, 88. p.

sorsa iránt őszintén aggódott. A vándorló kisebbségek nyelvvel kapcsolatos kutatásaival a 19. század végén teljesen új kutatási területet indított el, és ezt nem csak egy uralkodóház tagjaként tette. Az általa 1891-ben megszerzett egykori cirkvenicai pálos kolostort a katonatiszti hadirokkantak számára elfekvővé, valamint fia, László emlékére a beteg gyerekek számára fenntartott gyógy- és pihenőhellyé építtette át.²³

A Fiume körül zajló Adria turizmus majdnem másfél évszázad alatt a regionális gazdaság, illetve a közép-európai szabadidős tevékenységek egyik legnagyobb állandó jellegzetességévé nőtte ki magát. A Monarchia megszűnését követően a partszakasz népszerűsége és luxusa nem csökkent, még akkor sem, amikor az odautazás útlevelet és határellenőrzéseket követelt. Ezen a jugoszláv idők sem változtattak, a szocialista árképzés gondoskodott az azelőtt nem ismert széleskörű hatékonyságról. E két pólus között középértékre állt be a kínálat és mindeközben Abbázia és Cirkvenica „nosztalgikus” jellege ugyanolyan vonzó maradt, mint a nyár, a napsütés és a tenger örök egysége.

²³ HÄBERLIN, Karl: *Die Kinder-Seehospize und die Tuberkulose-Bekämpfung*, Lipsce, 1911, 149. p.